

dr hab. Elżbieta Rokosz, prof. UR
Zakład Literatur i Kultur Krajów Anglojęzycznych
Katedra Anglistyki
Instytut Neofilologii
Uniwersytet Rzeszowski

Rzeszów, 8.07.2023 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej pani mgr Katarzyny Kukuły
pod tytułem
„The after-life of the original”. Practices of Rewriting Shakespeare in
Contemporary British and American Prose**

Rozprawa doktorska pani mgr Katarzyny Kukuły jest opracowaniem na temat zagadnienia „przepisywania” tekstów literackich na przykładzie wybranych współczesnych powieści anglojęzycznych będących uwspółcześnionymi wersjami sztuk Williama Szekspira. Główny materiał analityczny stanowi pięć powieści: dwie amerykańskie (*Dziewczyna jak ocet* (2016) Ann Tyler i *Otello. Ten nowy* (2017) Tracy Chevalier), dwie brytyjskie (*Zimowa opowieść. Przepaść czasu* (2015) Jeanette Winterson oraz *W skorupce orzecha* (2016) Iana McEwana) oraz jedna kanadyjska, *Czarczi pomiot* (2016) Margaret Atwood. Uwzględnienie tej ostatniej powieści, autorstwa pisarki kanadyjskiej, podważa zasadność sformułowania zawartego w tytule dotyczącego krajów, z których pochodzą analizowane w pracy teksty. Cztery z wybranych powieści (poza powieścią McEwana) pochodzą z projektu Hogarth Shakespeare, stąd zbieżność dat ich publikacji. W podrozdziale piątym rozdziału piątego, analitycznego, autorka odnosi się obszernie do jeszcze dwóch innych powieści, które można zakwalifikować jako uwspółcześnione wersje *Hamleta*, a mianowicie do *Raz na zawsze* (1992) brytyjskiego pisarza Grahama Swifta (sekcja 5.5.6), *Ophelii* (2006) Amerykanki Lisy Klein (sekcja 5.5.7).

Pracę otwiera streszczenie, po którym znajduje się wstęp, w którym Autorka wprowadza czytelnika w obszar swoich rozważań, przedstawia podstawy teoretyczne, omawiane w rozdziałach początkowych, oraz materiał do analizy zawartej w głównej części pracy. Całość pracy zamyka się w pięciu rozdziałach i – wraz z wnioskami i bibliografią – 186 stronach.

Rozdział pierwszy, podzielony na trzy podrozdziały, poświęcony jest zdefiniowaniu pojęcia „rewriting”, czyli przepisywania istniejących tekstów do nowej, unowocześnionej i zmodyfikowanej formy, a także teoretycznym podejściom do tego zjawiska. Autorka odwołuje się do *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* (1992) Susan Bassnett oraz Andre Lefevere’a. Mamy tutaj pewien błąd merytoryczny, gdyż publikacja ta ma jednego tylko autora (także w bibliografii dysertacji), Andre Lefevere’a. Istnieje wspólna publikacja

Lefevere'a i Bassnett, ale jest to opublikowana w 1997r. *Constructing Cultures: Essay on Literary Translation*, której w bibliografii dysertacji nie ma, podobnie jak nie ma niczego autorstwa Susan Bassnett. W trzeciej części rozdziału pierwszego Autorka odnosi się do badań nad tłumaczeniami, w szczególności do *Translation and Rewriting in the Age of Post-Translation Studies* (2017) Edwina Gentzlera oraz „Trajectories in Research in Translation Studies” Marii Tymoczko. O ile osadzenie badań nad tekstami będącymi przykładami „przepisywania” w kontekście badań nad adaptacjami, a w konsekwencji także nad tłumaczeniami, nie jest nieuzasadnione, o tyle nie widzę związku pomiędzy tematem pracy, a sekcjami omawiającymi związek badań nad tłumaczeniami z badaniami nad jedzeniem (sekcje w błędnej numeracji 1.1.2 i 1.1.3, które powinny mieć numery 1.3.2 oraz 1.3.3). Już bardziej uzasadnione wydawałoby się odniesienie się do współczesnych adaptacji audiowizualnych sztuk Szekspira, skoro Autorka, jak sama zaznacza, traktuje „przepisane” teksty jako rodzaj adaptacji. Istnieje kilka współczesnych adaptacji filmowych *Hamleta*, *Otella* (*O-Otello*, też osadzony w realiach szkoły, ale średniej) oraz *Poskromienia złoŃnicy*. Adaptacje zwłaszcza tej ostatniej sztuki (*Pocahuj mnie, Kasiu* z 1953r., *Zakochana złoŃnica* z 1999r. oraz *Poskromienie złoŃnicy* stworzone w ramach projektu telewizji BBC *Shakespeare Retold* z 2005r.) mogłyby stanowić interesujący kontekst dla analizy powieści Tyler. W tym miejscu muszę jeszcze nadmienić, że Autorka w swojej analizie zawartej w dalszej części pracy w niewielkim stopniu potrafi nawiązywać do podstaw teoretycznych przedstawionych w rozdziale pierwszym.

Tytuł rozdziału drugiego „Shakespeare rewritten and Shakespeare as a rewriter” sugeruje omówienie popularności dramatów Szekspira wśród pisarzy decydujących się na interpretacyjne „przeписanie” tekstu literackiego (ale tego w zasadzie w tym podrozdziale nie ma), oraz odniesienie się do tego, że sam Szekspir tworzył swoje sztuki w taki właśnie sposób, pisząc własną wersję danej historii obecnej w jakimś wcześniejszym źródle, czy źródłach (to zagadnienie zostaje w rozdziale drugim omówione). Najlepszym przykładem na rozwinięcie przez Szekspira wcześniejszego tekstu jest oczywiście *Hamlet*, ale w takich samych kategoriach można rozpatrywać także inne sztuki, choćby *Romea i Julię*, *Zimową opowieść*, czy *Makbeta*.

W rozdziale trzecim Autorka skupia się na „kwestii kobiecej” w sztukach Szekspira, co uzasadnione jest faktem, iż większość analizowanych w pracy powieści „przepisuje” dany dramat szekspirowski w taki sposób, by zreinterpretować postaci kobiece, które Szekspir tworzył w sposób odzwierciedlający pozycję społeczną i oczekiwania wobec kobiet swoich czasów.

Rozdział czwarty stanowi niejako wstęp do analizy, która znajduje się w kolejnym rozdziale i jest omówieniem współczesnego funkcjonowania twórczości Szekspira. Autorka odnosi się między innymi do projektu wydawnictwa Hogarth, które zleciło przepisanie wybranych sztuk Szekspira uznanym współczesnym pisarzom. W rozdziale tym mamy też

uzasadnienie wyboru materiału do analizy (projekt Hogarth Shakespeare obejmuje jak dotąd siedem powieści, z których Autorka wybiera tylko cztery), na stronach 64-65. Autorka uzasadnia swój wybór przede wszystkim faktem rozbudowania i przebudowania postaci kobiecych w tych właśnie wybranych tekstach, oraz trzymaniem się fabuły tych powieści stosunkowo blisko tekstu źródłowego.

Rozdział piąty, zaczynający się na stronie 73, to analityczna część pracy, podzielona na pięć podrozdziałów odpowiadających kolejnym powieściom wybranym do analizy. Pierwszy podrozdział poświęcony jest powieści Ann Tyler *Dziewczyna jak ocet*, będącej współczesną wersją *Poskromienia złoŹnicy*. Przybliżywszy fabułę i postaci komedii Szekspira oraz powieści Tyler o współczesnym nam miejscu akcji, Autorka skupia się na wskazaniu głównych modyfikacji, których dokonuje Tyler oraz ich konsekwencji dla odbioru historii głównej bohaterki obu utworów. Podrozdział drugi to omówienie powieści Tracy Chevalier pt. *New Boy*, która w polskim tłumaczeniu ukazała się pod tytułem *Otello. Ten nowy*, wskazującym jednoznacznie tekst źródłowy będący inspiracją dla tej współczesnej powieści osadzonej w rzeczywistości amerykańskiej szkoły podstawowej. Pierwsze cztery sekcje podrozdziału poprowadzone są podobnie, jak w pierwszym przypadku, czyli mamy odniesienie do tekstu źródłowego oraz omówienie modyfikacji wprowadzonych w tekście współczesnym. Kolejne dwie sekcje dotyczą postaci kobiecych w tekście źródłowym oraz w powieści Chevalier, a ostatni podrozdział dość niespodziewanie kończy się dwustronicowym omówieniem postaci kobiecych w powieści Margaret Atwood *Kocie oko* z 1988r., luźno odnoszącej się do *Króla Leara*, a przywołanej przez Autorkę ze względu na podobny temat, czyli zjawisko szykanowania nowego ucznia w szkole. Nie jestem przekonana o zasadności przejścia w tym miejscu pracy do omawiania powieści Atwood. W podrozdziale trzecim mamy analizę powieści Jeanette Winterson, której tytuł w polskim przekładzie zawiera, podobnie jak powieść Chevalier, informację o tym, z której ze sztuk Szekspira pochodzi inspiracja, a mianowicie: *Zimowa opowieść. Przepaść czasu*. Podrozdział ten składa się jedynie z trzech sekcji, omawiających oba teksty oraz modyfikacje wprowadzone przez Winterson, w szczególności w zakresie budowy postaci kobiecych i prowadzenia ich wątków. Kolejny podrozdział poświęcony jest powieści Margaret Atwood *Czarci pomiot*, czyli współczesnej reinterpretacji *Burzy*. Poza omówieniem postaci i rozwiązań fabularnych tekstu źródłowego i powieści współczesnej, Autorka skupia się na postaci Mirandy w obu tekstach, a w ostatnim podrozdziale przedstawia porównawczą analizę relacji ojciec-córka we wszystkich omawianych w dysertacji tekstach, a nawet w takich, które przedmiotem analizy zasadniczo nie są. Ostatni podrozdział to analiza *W skorupce orzecha* Iana McEwana, ale nie tylko tej powieści, ponieważ jak już wspomniałam na początku tej recenzji, mamy w ostatnich dwóch sekcjach podrozdziału także analizy dwóch innych współczesnych powieści „przepisujących” *Hamleta*. W omówieniu powieści McEwana mamy podobnie jak we wcześniejszych podrozdziałach odniesienie do kontekstu i fabuły tekstu

źródłowego i wersji współczesnej, a następnie dość ciekawą analizę postaci matki Hamleta w obu tekstach. Sekcja 5.5.5 dotycząca intertekstualności powieści miałaby uzasadnienie, gdyby nie była po prostu streszczeniem artykułu Wolfganga G. Müllera.

Dysertację kończą wnioski, dość obszerne, podsumowujące rozważania i wskazujące na rolę kulturową współczesnych „przepisań” dramatów Szekspira.

Ostatnią część pracy stanowi bibliografia, wystarczająco obszerna. Nie jestem jednak przekonana, czy właściwą praktyką w przypadku rozprawy doktorskiej jest wykorzystywanie jako źródła pracy doktorskiej, która nie ukazała się drukiem, a jedynie jest dostępna poprzez portal academia.eu. Mamy w pracy jeden taki przypadek, doktoratu tureckiego.

Pewnym problemem w pracy pani mgr Kukuły jest brak jasno określonego celu analizy. W efekcie każda analiza wybranej powieści jest omówieniem wprowadzonych modyfikacji i odmiennej perspektywy, z której przedstawiana jest dana, w jakimś zakresie uniwersalnie zrozumiała, historia, przy czym z racji braku owego określonego celu, jest ta analiza trochę „o wszystkim”. W efekcie w podrozdziale o powieści McEwana nagle otrzymujemy zamiast dalszej, pogłębionej analizy jego tekstu, omówienie dwóch innych uwspółcześnionych wersji *Hamleta*, a w rozdziale poświęconym powieści Atwood nagle (sekcja 5.4.6 podrozdziału *Hag-Seed: The Tempest retold*) otrzymujemy przegląd wątku relacji ojciec-córka w pozostałych omawianych powieściach, a także w innych uwspółcześnionych wersjach dramatów Szekspira (np. w powieści *Tysiąc akrów* Jane Smiley). Sprawia to wrażenie pewnego chaosu i skutkuje brakiem spójności prowadzonych rozważań.

Praca pani mgr Kukuły ma swoje zalety: omawia zjawisko bardzo aktualne i bez wątpienia ciekawe, a przedmiotem analizy są teksty opublikowane w ciągu drugiej dekady XXI wieku, czyli bardzo „świeże”. Rozważania prowadzone są w sposób zrozumiały i wskazujący na zainteresowanie Autorki tematem.

Od strona redakcyjnej praca jest raczej staranna, ale zdarzają się drobne błędy, literówki, przeoczenia redakcyjne, jak np. powtórzona numeracja podrozdziału 1.2 i źle ponumerowane sekcje tych podrozdziałów. Nie wszystkie tytuły podrozdziałów mają swoje logiczne uzasadnienie, np. podrozdział 5.5 ma tytuł „*Nutshell – a contemporary retelling of Hamlet*”, a zawiera w sobie dwa podrozdziały poświęcone omówieniu zupełnie innych tekstów literackich, nie powieści McEwana (5.5.6 oraz 5.57). Nie ma też konsekwencji w konstrukcji kolejnych podrozdziałów poświęconych poszczególnym powieściom, choć logika by to sugerowała, skoro we wszystkich przypadkach mamy tło i tekst źródłowy, dopiero sposób modyfikacji wymaga omówienia zróżnicowanego.

Przedstawiona mi do recenzji praca pani mgr Katarzyny Kukuły na pewno nie jest dysertacją wybitną, ale bez wątpienia **zasługuje na dopuszczenie jej do kolejnego etapu postępowania** w przewodzie doktorskim. Rozprawa ta, w mojej opinii, spełnia wymogi ustawowe, ponieważ prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie

literaturoznawstwo oraz jej umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, zaś sam przedmiot rozprawy doktorskiej można uznać za oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

